

El règim juridicolingüístic a la Unió Europea: el principi de la diversitat lingüística i la Constitució europea

Jaume Vernet

Catedràtic de Dret Constitucional de la Universitat Rovira i Virgili
i membre del Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya

Voldria començar recordant les paraules que el 14 d'octubre Leyla Zana va adreçar en català al president del Parlament Europeu, després que aquest utilitzés uns mots en kurd. Com sabeu, hi va haver un agraïment al president en català, després que el senyor Borrell estigués molt content que s'utilitzés el kurd en l'Europarlament. Resulta que, encara que Turquia entri a la Unió Europea, les paraules de Zana i les de Borrell no apareixeran en les actes de la sessió ni seran traduïdes als europarlamentaris, perquè es tracta de llengües minoritàries no oficials, d'acord amb el projecte de Constitució europea.

Segons el que es va acordar el propassat divendres, ja no es prohibirà utilitzar determinades llengües europees minoritzades; simplement es deixarà transcórrer el temps de què disposa un parlamentari per fer ús de la paraula. Els traductors restaran muts i no es prendran notes de la intervenció del diputat, com si el temps s'hagués esvaït talment com l'aroma d'un cafè en una pausa fictícia com la que acabem de fer. Les paraules en algunes llengües europees ressonaran en la sala sense que siguin visibles negre sobre blanc en les actes de les sessions. Constaran com si fossin mots no apropiats per a una seu tan digna, com aquells poc escaients insults que apareixen sota l'eufemisme «paraules que no es perceben». (Com segurament sabeu, quan es llegeixen les actes de les sessions dels parlaments de tant en tant apareix el fragment «paraules que no es perceben».) Aquestes llengües europees seran tractades pitjor que les llengües estrangeres, molt pitjor que les foranes de la Unió, perquè aquestes hi són convidades. Constaran en turc, en noruec o en islandès, però no en català. El kurd, ara honorat, serà rebutjat.

Volia començar amb aquestes paraules perquè em sembla que expliquen la situació del català i la Unió Europea, que és el que ens preocupa en aquestes sessions,

amb referència al que ara intentaré esbossar del principi de la diversitat lingüística i la Constitució europea.

Aquestes llengües (el kurd, el català...) no apareixeran en l'article 4.10 del projecte del Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa, ni tampoc en el reglament europeu que estableix la llista de llengües europees; però això no vol dir que no existeixin a Europa, que no formin part del patrimoni cultural i lingüístic secular d'Europa, que no siguin unes llengües que parlen diàriament més de cinquanta milions d'europeus —ara en són uns quants més, amb les noves incorporacions—, és a dir, més d'un deu per cent de la població total. El fet que no estiguin recollides no significa que no siguin una realitat ben palesa i que es pot copsar d'una manera evident.

Doncs bé, a aquesta diversitat lingüística, a aquest patrimoni, a aquesta varietat de llengües, és al que hauré de dedicar-me, i el que tractaré bàsicament és el concepte de *diversitat lingüística*, quina és la seva gènesi, la seva recepció formal en els textos normatius i no normatius, quina ha estat la preocupació de les institucions europees i locals perquè aquesta diversitat fos recollida en els textos, fins a arribar al projecte de Constitució. Aquesta descripció dels elements de les qüestions que planteja la diversitat són les que m'agradaria tractar, tot i que, com em passa cada cop més sovint —suposo que perquè cada vegada vaig més de bòlit—, aquest és un tema molt important i em fa la sensació, modestament, que molt poca cosa hi puc dir. Per això intentaré descriure sobretot aquesta situació, descriure aquests precedents, descriure com s'ha anat gestionant aquesta diversitat, i després intentaré explicar si aquesta diversitat europea ens interessa per a alguna cosa, als catalanoparlants.

Pel que fa als precedents, si hem de dir quan apareix la noció de *diversitat* en els textos normatius, la resposta no és fàcil, perquè el caràcter normatiu dels textos de la Unió Europea és bastant més complicat que el cas, per exemple, de l'ordenament d'un estat, ja que un text pot ser normatiu, però pot no ser vinculant. Aleshores, em sembla que hauríem de distingir dues maneres d'introduir-se la diversitat a la Unió Europea: d'una banda, com a principi sectorial, és a dir, que afecta un determinat sector o una determinada política comunitària, i, de l'altra, com a principi general. Crec que això pot ser útil, perquè aquest concepte de *diversitat*, com succeeix amb molts termes i molts mots, evoluciona amb el temps i agafa continguts diferents, i les llengües a les quals es referia la diversitat en un sector potser no són les mateixes a les quals es refereix en general com a principi de tota la Unió. Per això intentar situar quan apareix la diversitat, o quan apareix la diversitat «d'ara», és una mica difícil.

Com a principi sectorial, aquest concepte apareix en l'article 149 del Tractat de la Constitució europea d'Amsterdam (de fet, ja apareixia abans en l'article 126, perquè

l'article 149 és pràcticament el mateix que el 126, apartat 1, del Tractat de la Constitució europea de Maastricht), i, per tant, el terme com a tal ja apareixia en l'article 92, i d'alguna manera en el 95 és quan es consolida o pren força, tot i que la frase és exactament la mateixa en un lloc i en l'altre. Posteriorment, el terme ha estat recollit en aquest projecte en l'article III.182.1, que és el que fa referència a la política educativa. Aquest és el lloc on apareix d'una manera explícita.

D'una manera implícita, també en l'àmbit de la cultura, aquesta protecció de la diversitat es dedueix en l'article 151 del Tractat de la Constitució europea en la versió consolidada d'Amsterdam; no apareixia, en canvi, en la de Maastricht, i actualment és l'article III.181, apartat 4, del projecte de la Constitució europea. Aquesta numeració no és inventada, però el fet que vagi canviant fa que sovint citem els articles malament, i us prego que sigueu condescendents en això.

Aquesta és, doncs, l'aparició com a principi sectorial. Abans he distingit entre explícit i implícit, perquè en educació és explícit, però ha funcionat poc, i en cultura, que és implícit, sembla que aquesta diversitat sobretot referida a llengües minoritàries —no a les considerades no oficials— tenia més raó de ser.

Per altra banda, us deia també que s'utilitza o s'ha recollit com a principi general. En aquest cas, el primer text que hem de comentar és la Carta dels Drets Fonamentals, que va ser acordada a Niça el desembre del 2000 (que de vegades figura com a 2001, perquè depèn de quan es va acabar i publicar). Aquesta Carta dels Drets Fonamentals no era un text jurídicament vinculant, i, per tant, tot i semblar un capítol o un recull de drets d'una futura Constitució europea, no tenia el caràcter de text normatiu. A pesar d'això, el Tribunal de Justícia de les comunitats ha interpretat aquesta Carta europea per donar solució a alguns problemes. Ja ho feia abans fins i tot amb el Conveni Europeu, que no era de la Unió Europea, sinó del Consell d'Europa. Com veieu, tot plegat és una mica complex; i es pot simplificar, però aleshores, a mesura que un intenta aclarir les coses, les barbaritats van creixent.

En tot cas, ens apareix com una norma, en principi, no aplicable —però després sí— en el nou Tractat, pendent d'aprovació. En l'article 3, entre els objectius de la Unió, es diu (aquest és l'únic article que citaré): «La Unió respectarà la riquesa de la seva diversitat cultural i lingüística i vetllarà per la preservació i el desenvolupament del patrimoni cultural europeu.» Doncs bé, aquesta és la referència nova, ara sí, en una constitució europea, que no és constitució: és un tractat que institueix la Constitució. En aquest sentit, els constitucionalistes i els internacionalistes tenim un petit debat, perquè els primers defensem que els tractats no són constitucions, i, per tant, se n'han d'encarregar els internacionalistes; i els especialistes de dret constitu-

cional defensen que aquests tractats constitutius són normes fonamentals que ja no són tractats internacionals, sinó una constitució, i, per tant, se n'han d'encarregar els constitucionalistes. Al final, el que succeeix és que tothom se n'ocupa parcialment. De fet, haig de reconèixer que els especialistes de dret internacional se n'han ocupat més que nosaltres (perquè els pertoca).

Aquesta és la situació pel que fa a l'aparició d'aquest principi de la diversitat, que, si anem resseguint textos i resolucions sobretot del Parlament Europeu, explícitament no apareix (les resolucions del Parlament Europeu tampoc no són textos normatius en el sentit de normes vinculants), però en diverses resolucions s'hi fa alguna referència. Assenyalaré alguna cosa de cada una, però no de totes. Tothom esmenta com a principal la del 16 d'octubre de 1981, ja que va ser un punt molt important a l'hora d'intentar revisar les disposicions discriminatòries entre llengües. Després, l'any 1983 n'hi va haver una altra que demanava mesures a favor de les llengües i cultures minoritàries. L'any 1987 ja s'insistia en una cosa més pràctica, no tant de principis de tenir en compte aquestes llengües minoritàries a l'hora d'elaborar polítiques comunitàries. Més endavant, la Resolució de l'11 de desembre de 1990, que afectava la situació de les llengües en la Comunitat Europea i la de la llengua catalana, i després la llengua basca i la llengua gallega, ja parlava de la publicació dels tractats i dels textos fonamentals.

Totes aquestes resolucions s'han incomplert bastant pel que fa a la utilització del català en la delegació europea a Catalunya. L'any 1994 es va continuar insistint en els programes comunitaris. Més endavant, en la Resolució del 13 de desembre de 2001 es va tornar a insistir en un tema que després ha anat fent forat, que és que totes les llengües són iguals en valor i dignitat. Aquest era un gran principi que calia avaluar en l'Any Europeu de les Llengües. Finalment, tenim una altra resolució —que a mi em sembla molt important— que és molt recent i que em sembla que no se li ha donat tot el ressò que caldria: la del 4 de setembre de 2003. En aquest cas, es comenten certs aspectes i en desapareixen d'altres, però tot és important. Primer, es demana que la Comissió presenti propostes legislatives abans del març del 2004 a fi de protegir les llengües minoritàries. Naturalment, ha passat el març del 2004 i no se n'ha presentat cap: ha estat un brindis al sol, cosa que el Parlament Europeu fa sovint. Després també es demana crear l'Agència Europea per la Diversitat Lingüística i l'Aprenentatge de les Llengües. Aquest organisme seria la contraprestació a la desaparició de l'Oficina de les Llengües Menys Difoses, que va desaparèixer com sabeu l'estiu del 2004. Per tant, hi ha una continuïtat en un àmbit diferent: ja no és de llengües menys difoses, sinó que ara parlem directament de diversitat lingüística i aprenen-

tatge de les llengües; és a dir, ho traiem del tema de cultura i ho situem en el tema de l'ensenyament. Aquest fet, que pot semblar irrellevant, no ho és; perquè tots els temes relacionats amb cultura s'acorden per unanimitat, i els temes d'ensenyament s'acorden per majoria. I m'agradaria subratllar-ho sobretot amb vista a les polítiques que es puguin fer i la capacitat de veto d'alguns estats amb relació al fet que sigui una determinada competència o una altra.

D'altra banda, es comenta que la protecció de les minories —i això també ho vull subratllar perquè ho considero molt important— s'ha de fer amb una supervisió continuada. Això és important perquè, de fet, el que estem creant dintre de la Unió Europea és un possible òrgan supervisor de com es tracten les llengües minoritàries, cosa que a la Unió Europea no havia existit mai. I ara m'estic contradient amb la polèmica constitucionalistes/internacionalistes. En dret internacional públic sí que hi ha organismes, com ara el Tribunal Europeu de Drets Humans o altres comissions, que estudien i avaluen queixes, però a la Unió Europea, pel que fa a llengües minoritàries, tot això no havia existit mai, i, per tant, el fet que es demani és un grau nou.

Un altre dels punts eliminats és una categoria de llengües una mica contradictòria, però m'entendreu de seguida: les *llengües minoritàries d'ús majoritari*, és a dir, nosaltres. Nosaltres també apareixíem en aquesta Resolució del 4 de setembre de 2003, però després aquesta categoria es va eliminar, amb la qual cosa continuem dintre de la de les llengües minoritàries minoritzades.

Així és, doncs, com el Parlament Europeu ha tingut en compte el tema de les llengües minoritàries. Hi ha hagut una altra institució, el Comitè de les Regions (que és un òrgan consultiu, com també ho era el Parlament), que se n'ha preocupat realment i ha fet diversos dictàmens en aquest sentit: el Dictamen del 17 de febrer de 2000, perquè s'organitzés l'Any Europeu de les Llengües; el Dictamen del 8 de juny de 2000 i el del 19 de juliol de 2000, perquè s'elaborés la Carta dels Drets (que incloïen drets per a les minories, cosa que també cal subratllar, perquè no es pensa en un principi, sinó en drets concrets, en un estàndard de drets mínim per a tothom qui usa aquestes llengües), i, finalment, molt important, el Dictamen del 13 de juny de 2001, de promoció i protecció de les llengües regionals i minoritàries, on es fa un estudi molt rellevant sobre aquest tema.

Estic donant per suposat que aquestes llengües minoritàries entren dintre d'aquest criteri de la diversitat: així és com s'ha presentat i com ha funcionat. Us deia, però, que una cosa és el principi sectorial i una altra és el principi general. Segons el meu parer, en el principi general, quan s'utilitza aquest concepte de *diversitat*, no no-

més es pensa en les llengües regionals i minoritàries, sinó que es pensa també en les llengües oficials. De fet, resulta que quan ho comptem amb euros (o amb ecus, abans) realment el que compta són les llengües oficials, o, tal com s'anomenaven a l'Any Europeu, «les llengües reconegudes» en alguns estats. Aquí tornàvem a entrar nosaltres, però aquella seixantena de llengües europees que hi poden ser ara no hi eren.

En la Carta dels Drets, el concepte de *diversitat* ens apareix l'any 1999, en el Consell de Colònia, i es refereix tant respecte a les «llengües nacionals» (si anem repassant els tractats, veurem que hi ha un proliferació de designacions considerable: «llengües regionals», «llengües menys difoses», «llengües minoritàries», i també «llengües nacionals», «llengües dels tractats», «llengües oficials», «llengües de treball», etc.) com respecte a la tutela de la diversitat, que, per tant, afecta no només les llengües nacionals sinó també les altres, que és el que es va incorporar a Niça l'any 2000. En aquest cas, tota la qüestió de la diversitat lingüística i la igualtat va ser introduïda a l'últim moment i pràcticament per casualitat: no s'hi volia introduir. De fet, el que es demanava era molt més: el *bureau* europeu demanava l'estàndard mínim de protecció de les llengües minoritàries; per tant, un catàleg de drets, bàsicament amb un dret d'opció lingüística per conservar i desenvolupar la pròpia llengua, una prohibició perquè les polítiques o mesures que prenguéssin la Unió Europea no poguessin anar contra la diversitat lingüística... Tot això és el que es preveia d'introduir, però finalment va caure i va quedar aquest principi vague que he llegit abans i que és el que està previst per al projecte europeu.

Una fita important, a part de totes les meves declaracions, ha estat, des del punt de vista pràctic, la inclusió d'aquestes llengües en alguns programes específics i l'exclusió d'aquestes llengües d'alguns programes específics. Aquesta inclusió i aquesta exclusió tampoc no han seguit uns criteris coherents, almenys des del meu punt de vista, perquè em semblava molt discutible que a un eurodiputat o un europarlamentari se li pogués dir: «Miri, això entrarà en el programa Sòcrates i això altre, no», quan fins i tot hi havia decisions del Consell segons les quals havien d'introduir-se expressament totes les llengües; però és clar, això de «totes» potser feia referència a totes les llengües oficials, que és com al final ha estat interpretat.

En tot cas, el que és molt curiós és que a partir de l'Any Europeu, que és quan es presenten en públic diversos estudis, com ara l'Euromosaic, desapareix; a partir d'aquest moment, la Comissió no troba fonament jurídic per finançar els projectes que no es destinin a les llengües oficials. Aquí, si m'ho permeteu, m'agradaria citar una resposta d'un diputat en la qual es diu: «La Comissió lamenta informar la Seva Se-

nyoria de que no es pot executar aquesta línia pressupostària i respectar al mateix temps les seves obligacions amb respecte al Parlament i al Consell perquè les mesures preparatòries per a la formació i salvaguarda de les llengües i cultures regionals i minoritàries es van suspendre després de l'any 2000 [l'any 2001 és l'Any Europeu de les Llengües] perquè no hi havia perspectives de que en el procediment legislatiu per establir el fonament jurídic conclouís abans del tercer exercici de les accions preparatòries. Aquesta objecció encara es manté.» Això vol dir: ni una pesseta per a aquests programes perquè no hi ha fonament jurídic. Però si hi ha política sectorial amb ensenyament d'una manera clara! És clar: és que hem d'entendre que parlem de diversitat de les llengües oficials. També podríem objectar que s'havia dit que tota la qüestió de les llengües minoritàries era cultura, i, per tant, sí que hi havia un fonament jurídic, però la resposta seria que la diversitat de les cultures no implica sempre diversitat de llengües.

La qüestió clara que a mi em sembla que hem de retenir és que no es destina ni un euro per a aquests programes, tot i que hi ha algunes declaracions que fan pensar que la Comissió sí que ho fa, però els dos euros per persona que es dediquen a la qüestió de les llengües a Europa no van destinats a llengües minoritàries. I, a més a més, desapareix aquesta Oficina Europea de les Llengües Menys Difoses i no ha arribat encara l'Agència de la Diversitat.

Amb aquests precedents, intentaré esbossar algunes conclusions clares. Després del que hem vist, ens podem fer algunes preguntes sobre la diversitat lingüística. La primera és aquesta: a quines llengües es refereix la diversitat? Aquesta pregunta no està resolta. Podem pensar que es refereix només a les llengües oficials, segons aquells textos sectorials referits a ensenyament i vista l'aplicació majoritària dels programes Lingua o Sòcrates. Podem pensar que es refereix només a les llengües minoritàries, com sostenen una professora de dret internacional públic que es diu Mar Campins i altres experts en la matèria. O podem pensar que es refereix a totes dues. Jo m'inclino per aquesta última opció: la diversitat no és un plus per a les llengües minoritàries; tampoc no pot funcionar per a les llengües generals, perquè aquestes ja tenen el règim juridicolingüístic general; per tant, hauria de funcionar d'una manera doble. I aquesta diversitat de vegades inclourà les reconegudes —les majoritàries i declarades oficials en un territori; és a dir, nosaltres— i altres vegades n'inclourà més. En tot cas, n'hi ha algunes que no en formen part: els dialectes (s'ha dit diverses vegades com a resposta a europarlamentaris, en el Dictamen del Comitè de les Regions del 13 de juny de 2001 o en la definició de *llengües minoritàries* que apareix en l'article 1 de la Carta Europea de les Llengües Regionals i Minoritàries) i les llengües dels

immigrants (per tant, es refereix a les llengües tradicionals en un territori, siguin oficials o no).

La segona pregunta és: quin significat té la diversitat? Per una banda, és una dada, és un fet, una realitat amb la qual s'ha de comptar. Per altra banda, si parlem de textos jurídics i d'un reconeixement jurídic, són un bé protegit, o un bé que cal protegir. Per tant, des d'aquest punt de vista, si unim totes dues coses, la varietat de llengües és un patrimoni que s'ha de protegir. Aquest seria el sentit de la diversitat lingüística. Però no hem d'anar més enllà, perquè la diversitat també es pot entendre com una diversitat de tractaments, i aleshores ho emboliquem una altra vegada. Si anem per aquest camí, el que diu que la varietat de llengües és un patrimoni que cal protegir, aleshores tornem a la idea que totes les llengües tenen el mateix valor, totes són igualment dignes, totes han de tenir un tractament igualitari, que tendeixi a l'equitat.

Què significa *respectar* la diversitat? És una abstenció o és una acció? En aquesta protecció de la diversitat sembla que hi ha un element dinàmic; per tant, l'opció estàtica seria prohibir la discriminació, i l'opció dinàmica és respectar. Aquest dinamisme potser és «poc dinàmic», perquè es pot moure molt de pressa o molt a poc a poc, i en aquest cas ens movem més aviat a poc a poc.

Per concretar una mica més, ens podem preguntar: quines implicacions té aquest respecte envers la diversitat? El que queda clar, per tot el procés, és que la diversitat no dona drets individuals; els drets individuals els donarà l'oficialitat. La diversitat és un principi rector que condiciona o hauria de condicionar les actuacions de les institucions europees; no exigeix una igualtat plena, efectiva, directa, de bon començament, sinó que els poders públics s'encaminin cap a unes activitats de foment de totes aquestes llengües (tornem a parlar d'euros), que haurien d'incloure els programes europeus, el fet que en algunes relacions institucionals especials tinguessin cabuda altres llengües en usos oficials i no oficials, etc. Això obre un marc de possibilitats: el principi de diversitat podrà tenir molta repercussió o poca repercussió. És el que ens passa en l'àmbit estatal amb les anomenades «modalitats lingüístiques», un règim jurídic de protecció, no d'oficialitat, que potser va més enllà de la conservació, que depèn dels drets dels usos que s'estableixin per a aquesta protecció i que s'assemblarà més o menys a l'oficialitat. Per tant, dependrà de la voluntat política d'aprofitar els recursos, les possibilitats que brinda aquest principi ambigu i que es pot omplir de contingut. Ja hem vist, però, que —almenys des de l'any 1981— s'han dit moltes coses i se n'han aplicat molt poques. Em sembla que la inèrcia en aquests casos és molt significativa.

Aquest principi de la diversitat, a qui es dirigeix? Naturalment, a les institucions i els òrgans de la Unió Europea. Els poders públics que han d'aplicar aquest principi rector són les institucions i els òrgans de la Unió Europea, però també —em sembla que val la pena de subratllar-ho— els estats membres quan apliquin el dret comunitari, d'acord amb un principi comunitari que es manté des d'abans de Maastricht: el principi de l'autonomia institucional, el qual diu que cada estat es pot organitzar com vulgui per arribar als objectius comunitaris. Per tant, si parlem de polítiques en educació, en cultura, que potser corresponen a la Generalitat de Catalunya i no pas a l'Estat, serà la Generalitat qui haurà d'interpretar i aplicar i rebre aquest principi de la diversitat lingüística i donar-li contingut. Aquí tenim una via, que està d'acord amb aquests principis; però a part del funcionament intern dels estats membres, també hi ha les institucions i els òrgans de la Unió Europea, sobretot la Comissió, que són els que hauran d'aportar els recursos econòmics adients.

La darrera pregunta: si aquest principi rector no s'activa, què passa? La resposta des del punt de vista jurídic és molt fàcil: res. No és un deure, no és una obligació; és un principi informador, però no hi ha sanció. També el Tribunal Constitucional a Espanya ens va dir l'any 1986 que el desenvolupament de l'oficialitat i el dret d'ús i de resposta en la llengua que els ciutadans volguessin era un dret d'ús progressiu, i en algunes administracions ja sabeu què vol dir aquest «ús progressiu». De fet, són les administracions que potser ho necessitaven més, i en aquest cas estem igual. És a dir, des del punt de vista jurídic, si aquest principi no s'activa no passa res; des del punt de vista no jurídic, si no s'activa, aquesta desatenció contínua pot anar en detriment del prestigi de la llengua, dels usos socials, i, per tant, ens pot anar malament. De fet, ja ens va malament: aquest no-reconeixement europeu de la llengua catalana fa que la mateixa oficialitat quedi minvada, els usos oficials quedin minvats, perquè la Generalitat precisament fa d'administració instructora de la Unió Europea, i no ho pot fer en català, sinó que ho ha de fer en una de les llengües europees oficials. Potser cal reivindicar l'aplicació del principi de diversitat en virtut de l'autonomia institucional. No sé què en diria ara el Tribunal Constitucional (m'ho imagino), però em sembla que és una de les qüestions en les quals podríem treballar. A part d'aquesta pèrdua de vigència de l'oficialitat, naturalment en els usos socials —etiquetatge...— ja veiem què passa.

Per acabar, parlaré de la relació del principi de la diversitat amb altres principis de la Unió Europea. Alguns ja els he mencionat, com ara el principi d'autonomia institucional, i d'altres no, com ara el principi de subsidiarietat (referent a la idea que tot allò que no facin els estats pot ser complementat per la Unió Europea). Però mentre

la Comissió vagi dient que no troba el fonament jurídic... Suposo que ara, amb cinc-centes pàgines, alguna cosa podrà trobar; perquè si hi ha alguna cosa que els serveis jurídics i els juristes de totes les cases ens han ensenyat a fer és a trobar el fonament jurídic per fer alguna cosa; quan no es troba el fonament jurídic és que segurament hi ha una directriu política que et diu que el trobis, perquè si s'ha de trobar es troba. Recordo un professor molt savi que ens deia: «Vostès poden defensar qualsevol posició. L'art està a trobar l'article que defensa la seva posició. I pensin que en tot l'ordenament jurídic trobaran força arguments a favor d'una posició i de la contrària. Per tant, si tenen una directriu política clara, l'únic que han de saber fer és buscar.» Doncs jo diria que a la Comissió el que li falta és saber buscar; però hi insisteixo: no només ha de saber buscar la Comissió, sinó també la Generalitat i l'Estat espanyol, i em sembla que molts dels problemes que tenim ens vénen precisament d'aquest últim ens, que és el que menys ens ha ajudat a fer visible a la Unió Europea que hi havia una llengua amb unes determinades condicions d'oficialitat en un determinat territori.

Deia que faria referència a alguns principis: no faré referència al principi de la subsidiarietat i al de l'autonomia institucional, però tractaré algunes qüestions que ajuden a embolicar una mica més la troca. En primer lloc, el que podríem anomenar «la pluralitat de reconeixements», per referir-me al multilingüisme integral, l'oficialitat, les llengües de treball, les llengües dels tractats, aquest plurilingüisme institucional limitat que s'ha instal·lat *de facto*... Com ha de jugar la diversitat (no com a principi de varietat de tractaments sinó de varietat lingüística) en tot això? Diria que no ha de ser un nou factor de diferenciació formal i material, sinó que precisament aquest principi de diversitat, el que ha d'aportar, en tot cas, és una base, uns mínims sobre els quals es puguin anar abocant altres usos o altres drets.

En segon lloc, tractaré el principi de la igualtat i la dignitat de les llengües, que apareix en algunes resolucions del Parlament. Bàsicament, a partir del principi de no-discriminació, a partir de la igualtat formal, el fet que hi hagi una desigualtat d'oportunitats ha de fer possible que en les comunitats lingüístiques que tenen menys oportunitats es promogui la igualtat real entre les llengües. Això és un d'aquells brindis al sol que solem fer els juristes; però, en tot cas, el que vull és advertir que la discriminació per raó de llengua no sempre apareixia en els textos normatius, i això era més aviat negatiu, perquè si apareix ara en l'article 21 de la Carta dels Drets Fonamentals i en el projecte, aquesta igualtat, aquesta no-discriminació en sentit substantiu, en sentit material, doncs ho podem utilitzar com a argument. Però, per exemple, en el Tractat de la Constitució europea en versió consolidada d'Amsterdam no apareixia la no-discriminació per raó de llengua.

Un altre dels principis recollits des de Maastricht i Amsterdam, i que és molt repetit, tot i que se'n fa poc ús, és la referència a les tradicions constitucionals dels estats membres. Són les tradicions constitucionals *comunes* dels estats membres, i si fem el mínim comú denominador entre, per exemple, el Regne d'Espanya i França, aquest mínim comú denominador de tradició constitucional comuna tampoc no ens beneficia gaire. Però, d'acord amb el principi d'autonomia institucional, si la Unió Europea trenca la tradició constitucional d'un país (la Constitució no deixa de ser un conjunt d'acords per a la convivència), potser caldrà adreçar-se a l'Organització per a la Seguretat i Cooperació a Europa (OSCE). Per tant, em sembla que també convé tenir en compte les tradicions constitucionals en singular i les comunes.

Per altra part, no només es refereix a les tradicions constitucionals comunes, sinó també a les obligacions internacionals comunes, i aquí la Carta Europea de les Llengües Regionals i Minoritàries, per exemple, pot ajudar. De la mateixa manera que el Conveni Europeu dels Drets Humans —també del Consell d'Europa— va servir per introduir i defensar els drets fonamentals a la Unió Europea, i que el Tribunal de Justícia de la Unió Europea hi tingués un cert interès (en va fer de motor), la Carta Europea de les Llengües Regionals i Minoritàries podria ser el referent, l'estàndard comú que cal aplicar als països de la Unió Europea. En aquests moments, com sabeu, hi ha algun país important —que ja he esmentat abans— que no sembla gaire d'acord a signar-la i incorporar-la en el seu ordenament jurídic intern; però la pressió general hi pot tenir un cert pes, i més quan, arran de l'ampliació de països que s'ha fet —l'Europa dels Vint-i-cinc—, a tots aquests països se'ls ha exigint que respectin les minories. Potser la Unió Europea no podria entrar a la Unió Europea. També es deia que a la Unió Europea no la deixarien entrar en el Consell d'Europa, perquè no compleix un principi democràtic bàsic. En la mateixa elaboració de la Constitució europea s'ha fet com si fos una carta atorgada del segle XVIII o XIX, però això és una altra qüestió.

En tot cas, les tradicions constitucionals, no les comunes, sinó les singulars, que també s'han de respectar per no destruir els equilibris interns d'un país, s'han de tenir en compte. Les obligacions internacionals també. I això pot ajudar a buscar, en la diversitat de situacions sociolingüístiques i jurídiques que hi ha, a través d'uns estàndards internacionals, aquell mínim comú denominador, aquella base comuna sobre la qual construir el que realment ha de ser el principi de diversitat lingüística.

Hi ha altres principis que podem aportar, com és el de la seguretat jurídica: si un no coneix les normes, no perquè no vulgui sinó perquè no les entén o perquè no les pot entendre, difícilment les podrà aplicar. Aquests principis són negats fins i tot pel

mateix Codi civil espanyol: el fet que no es conegui una norma no n'excusa l'incompliment, però, per altra banda, si ningú no la coneix, difícilment podrà ser aplicada. Per tant, la promoció de la diversitat lingüística ajuda a aplicar les normes comunitàries, i això sí que pot tenir interès per a la Unió Europea. Hem de fer que les normes que s'aproven després s'apliquin.

Un altre principi que ens ajuda és el de la proximitat dels ciutadans, que és un criteri dit de totes les maneres possibles, en el qual la diversitat lingüística fa més propra als ciutadans —almenys al deu per cent de ciutadans que dèiem— una sèrie de qüestions.

Pel que fa als principis, res més. Pel que fa a problemes que no he mencionat, que quedaven en el tinter, esmentaré el de com cal gestionar aquesta fragmentació de l'ordenament jurídic comunitari, ja que el nou projecte de Constitució no ajuda a resoldre'l. La Unió Europea ha estat imaginada i presentada com una arquitectura grega, en la qual hi havia una base, un frontispici, unes columnes (la columna comunitària, les columnes intergovernamentals, de justícia, interior...), etc.; és a dir, ens imaginàvem la nova Unió Europea com una acrópolis. Després resulta que a Maastricht posem una bastida en un cantó, a Amsterdam en posem una altra en un altre cantó, a Niça acabem de fer-hi uns retocs, i ara, amb el nou Projecte de tractat, l'acabem de polir, perquè continuem tenint el mateix que teníem, dit d'una altra manera, més embolicat, i em sembla que no anem bé si els especialistes —i ara no parlo per mi— no aconsegueixen comprendre què és el que s'ha d'aplicar. Aviat ens demanaran la nostra opinió sobre aquest projecte europeu, però difícilment podem donar la nostra opinió d'un projecte que no entenem, i això sense entrar en una discussió política de fons, d'allò que entenem, perquè allò que entenem és allò que ens diuen que alguns entenen. Aquesta incomprensió dels tècnics i dels ciutadans em sembla que és un problema especialment important.

D'on ve aquesta complexitat? I per què no la solucionem? Aquesta complexitat ve dels equilibris entre els estats, ve perquè els senyors dels tractats són els estats, i aquesta perspectiva estatalista és la que fa que hi hagués en un moment donat —ara no sé quants n'hi ha— vint-i-vuit procediments per aprovar un mateix tipus de disposició legislativa. Quan havia d'explicar-ho a classe, quan havia d'explicar vint-i-vuit procediments per arribar al mateix lloc, em feia bastant avorrit, i només amb la diferència de si es donava més pes a un determinat país o a un altre.

La fragmentació i la perspectiva estatalista crec que són problemes importants. També ho és la integració europea, entesa encara com una integració econòmica, en la qual la integració social, la integració cultural (o no-integració, és a dir, el respecte

a la diversitat cultural i lingüística) no són polítiques que cal tenir en compte; és a dir, la cultura interessa en tant que és indústria cultural; la llengua interessa en tant que afecta la societat de la informació, en tant que afecta la mobilitat dels treballadors i la lliure circulació, en tant que afecta la formació dels treballadors, i, per tant, des d'aquest punt de vista, tot i que es reconeix que és un objectiu *legítim* de la Unió Europea, la protecció de les llengües no és objectiu *prioritari*. Això ho ha dit el mateix Tribunal de Justícia de la Unió Europea. Per tant, l'enfocament de la integració europea encara com a integració econòmica i no com a integració política provoca aquest problema.

L'últim que volia tractar és la qüestió internacional, en el sentit que el context internacional també condiona; és a dir, es poden traçar unes línies —en l'OSCE, en el Consell d'Europa, en la Unió Europea— que, tot i tenir finalitats i objectius diversos, són paral·leles. Aquests processos internacionals de fons, dins dels quals hi ha —especialment ara, després de la caiguda del mur de Berlín— tota aquesta explosió de noves nacionalitats i noves llengües que apareixen a Europa, que canvien el món i canvien el món de la Unió Europea.

La Unió Europea estava molt acostumada a uns grans estats nació i resulta que ara aquests ja no hi són com a problema immediat, perquè el problema immediat és l'Europa de l'Est, que té una altra estructura, un altre funcionament, una altra estabilitat i una altra manera de ser. Per tant, la qüestió de la fragmentació, l'estatalitat, la qüestió econòmica i les grans línies internacionals és el que hem de tenir en compte.

Acabo amb una pregunta: què volem i què esperem d'Europa? Aquesta és una pregunta que ens hem de fer i que hem de respondre; perquè si demanem allò que, vista la tradició, no hem d'assolir d'una manera immediata, potser crearà una frustració que tampoc no ens mereixem. Aleshores, hi ha algunes coses bàsiques (el dret d'opció dels particulars, el dret de resposta, la publicació de les disposicions perquè puguin ser enteses, etc.) que ens poden ajudar, i alguns elements nous derivats de la globalització, com ara les noves tecnologies, que també ens poden ajudar a superar alguns problemes.